

Humanist

32-1

Tweewekelijkse uitgave van
het Humanistisch Verbond
Postbus 114, Utrecht
Tel. (030) 31 81 45
1 januari 1977



Foto Dirk Reinartz in The Unesco Courier

Arm en rijk

Er is in het afgelopen jaar weer wat afvergaderd en -geconfereerd. De ontwikkelingslanden en een nieuwe wereldorde waren meer dan ooit gesprekstema. Of er werkelijk wat verandert? Het is moeilijk te zeggen; maar een mens wordt wel eens moedeloos van al dat gepraat en al dat papier: vooral omdat blijkt dat nog zo weinig mensen begrijpen waar het om gaat. Het is te ver van hun bed.

Daarom alleen al blijft het noodzakelijk er over door te praten en te schrijven. Daarom ook het artikel van dr. Beerling in dit nummer van Humanist.

Op een van die vele conferenties het afgelopen jaar (de vijftiende wereldconferentie van de Society for International Development) sprak een Venezolaanse minister deze gedenkwaardige woorden:

„Wij hebben de rijke landen van het westen gesubsidieerd door onze produkten goedkoop te verkopen en de westerse produkten te kopen.”

Zo kun je het bekijken: we hebben jarenlang geprofiteerd van de arme landen, we zijn ten koste van hen rijk gebleven en rijker geworden. Het wordt hoog tijd dat dit gaat veranderen. De ontwikkelingslanden stellen hun eisen. Minister Pronk noemde deze eisen op de wereldconferentie redelijk en voerde daarvoor de volgende argumenten aan:

— tweederde van de kinderen in de derde wereld is meer of minder ernstig ondervoed, waarvan een deel blijvend geestelijk of lichamelijk letsel overhoudt;

— de kloof tussen arme en rijke landen is de afgelopen tientallen jaren niet kleiner maar juist groter geworden;

— volgens berekeningen van de Wereldbank zal het gemiddelde inkomen per hoofd van de bevolking in de ontwikkelde industrielanden in de periode 1970-79 toenemen met naar schatting 300 dollar en in 1980 ongeveer 4000 dollar bedragen; voor de armste ontwikkelingslanden berekende de Wereldbank daarentegen een stijging van het gemiddelde inkomen per hoofd van 105 dollar tot 108 dollar, dat wil zeggen een toename met drie dollar in tien jaar ofwel de waarde van één flesje cola per jaar;

— het westen heeft geen krachtige maatregelen genomen om de inflatie te beteugelen en de schade die daardoor is toegebracht aan de economische situatie in de arme ontwikkelingslanden is veel belangrijker dan de stijgingen van de olieprijs sinds 1973, gezien het feit dat de invoer van de ontwikkelingslanden die zelf geen olie produceren voor slechts twintig procent van de waarde uit olie bestaat en voor tachtig procent uit andere produkten die voornamelijk uit het westen afkomstig zijn!

Feiten. Wat we ermee doen? In vele geschriften — ook van het humanistisch verbond — staan suggesties. Het is een kwestie van je erin willen verdiepen en de consequenties aanvaarden.

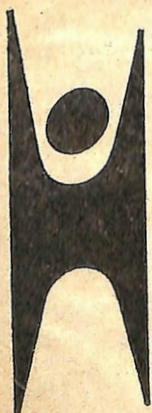
Jetske Mijs

In deze Humanist:

● Rob Tielman en Loes Vonhoff, twee hoofdbestuursleden, gaven via de radio commentaar op de afwijzing door de Eerste Kamer van het initiatiefwetsontwerp inzake abortus. In- en in-treurig noemt mevrouw Vonhoff het. Rob Tielman noemt „de levensbeschouwelijke vaagheid” van politieke programma's als een van de oorzaken dat dit kon gebeuren. Pag. 3.

● „Misschien is het een wet die het menselijk lot beheerst, dat wat eenmaal met machtsmiddelen tot stand gekomen is met dezelfde middelen weer moet worden opgebroken. Dat de mensheid of de menslering uit hun geschiedenis trekken is in ieder geval de grootste onwaarheid, die daarover ooit verkondigd is”, aldus dr. Beerling in een artikel over de toekomst van de wereld, dat wij overnamen uit NRC-Handelsblad.

● Over liberalisme en socialisme schrijft Jan de Leede op pag. 6.



Een kort bericht slechts ditmaal: over de vergadering van 3 december. Die vergadering was op zichzelf trouwens vol genoeg. De langlopende zaak van een reglement voor geestelijke raadslieden in bejaardentehuizen is tot een goed einde gekomen. Er is nu zo'n reglement. Verder is er gesproken over het Vormingswerk voor Volwassenen. Dat zal moeilijk voor ons worden als de subsidiëring wordt overgebracht van landelijk naar plaatselijk. Maar zover is het nog niet helemaal. Verder was aan de orde of we behalve aan huwelijksbemiddeling ook aan andere relatiebemiddeling moeten deelnemen, of indien we niet helemaal deelnemen, in hoeverre wel of niet.

Er zijn enkele belangrijke benoemingen verricht. De heer S. P. J. Kessels wordt bij de minister voorgedragen voor opname in het raadsliedencorps Strijdkrachten. Goedkeuring werd gehecht aan de volgende benoemingen:

Mevrouw I. Verschuur wordt in het nieuwe Humanistische Opleidings Instituut benoemd tot een van de leidinggevendende functionarissen. De heer mr. A. A. M. Jorna die er ook al enige tijd werkt, wordt de andere leidinggever.

En dan was er de begroting in tweede lezing. We hebben nog enkele correcties aangebracht, maar nu is hij dan panklaar voor het congres met een tekort van ruim 15000 gulden. Heel kort samengevat: onze begroting belooft zo'n 2,4 miljoen gulden. Vorig jaar waren er nog het Humanistisch Opleidings Instituut en het Coornherthuis als grote tekortposten, die nu zijn weggevallen. Nu hebben we versterkt de Geestelijke Verzorging voor Zieken en Bejaarden, de IHEU, de Publiciteit en de pensioenvoorziening voor HV personeel. Publiciteit (niet als enige trouwens) had nog wel wat meer willen hebben en mag begin volgend jaar, als we enig nader zicht

krijgen op de werkelijke financiële ontwikkeling, eventueel terugkomen met een aanvullende begroting.

Door het slechte weer is er op 17 december maar een kleine bezetting. Maar de agenda is ook niet overladen en er blijkt nog een punt af te vallen. Dat wordt dus nu eens niet zo laat naar huis, en inderdaad, het was om tien uur bekeken.

Als gast aanwezig was de centraal geestelijk raadsman bij de inrichtingen van justitie, C. Uitenbogaard. Onze geestelijke verzorging in genoemde inrichtingen werd nog altijd begeleid door een commissie, die ons indertijd, bij het begin, door de minister was opgelegd. Wij hebben die commissie, waar op zichzelf best mee te praten viel, altijd weg willen hebben. Nu vindt de commissie dat zelf ook. De Staatssecretaris moest daar dan maar gauw toe besluiten (nog vóór het kabinet valt). Uit enkele andere punten waar de centraal raadsman ons over inlichtte werd ook duidelijk dat wij maar moeizaam een gelijke behandeling verwerven. Zo is er nog een inrichting waar wij de enigen zijn die er maar met onbetaalde krachten moeten werken; zo is nog steeds de dienst te klein; en zo is er nog meer te noemen.

Nadat we hier uitvoerig over gepraat hadden, kwamen er enkele hamerstukken, meest herbenoemingen, en daarna twee punten humanistisch perspectief.

Vogel had een stuk gemaakt over creativiteit en kunstzin als humanistische punten. Er werden nog enkele overwegingen aangereikt voor verandering of verbetering van zijn tekst, en hij maakt een eindversie. Op dezelfde manier verging het Wichers, die het commentaar schreef over ontwikkelingssamenwerking. Men zal die eindversies t.z.t. nog tegenkomen in dit blad, en bovendien willen we ze nog bundelen.

De vrijheid

De vrijheid is voor de mensen
de vrijheid bestaat in taal
de vrijheid is voor de mensen
wij spreken elkander toe
met vogels valt niet te praten
de maan is koud als een vis
met vogels valt niet te praten
zon is een zwijgzaamheid
maar mensen worden geroepen
elk aan zijn eigen naam
maar mensen worden geroepen
ter zake van ja en nee
er zijn er niet veel die zeggen
wij delen dezelfde tijd
er zijn er niet veel die zeggen
wij breken hetzelfde brood

de meesten willen alleen maar
een uur lang hetzelfde bed
de meesten willen alleen maar
een uur lang elkaar toe
zij zeggen mijn brood en mijn adem
zij slikken de woorden in
ze zeggen mijn brood en mijn adem
zij eten en slapen alleen
ik heb in mijzelf gesproken
ik ademde enkelvoud
ik heb in mijzelf gesproken
en nu zijn de anderen dood
want vrijheid is voor de mensen
wat lucht voor de vogels is
en vrijheid is voor de mensen
wat water is voor een vis.

Guillaume van der Graft

In het eerste nummer van de Humanist in het nieuwe jaar wil ik beginnen met u allen een heel goed 1977 toe te wensen.

U bent in het afgelopen jaar bijzonder aardig voor me geweest. Toen ik geschreven had, dat ik ziek was, kreeg ik prompt allerlei belangstellende telefoontjes en wle ik ook maar tegenkwam, iedereen vroeg hoe het nu met me ging. Dan kon ik wel in snikken uitbarsten, want dit griep-virus schijnt z'n slachtoffers te slaan met een onultroeibare vermoeidheid, die des te onultroeibaarder blijkt te zijn, naarmate je er langer mee doorsjouw. Dat zei m'n dokter tenminste, die me zo langzamerhand wel kent. Hij gaf me een soort penicilline-capsules, waarvan ik de naam onmiddellijk vergat en verzekerde me, dat die moeheid zeker zou slijten. Hij wist alleen niet wanneer.

Er wordt ook veel gevraagd naar het welzijn van onze schildpad, Meneer Mikkelse. Meneer Mikkelse is al een hele tijd verkouden en als ik dat zeg, barst iedereen in een gierende lach uit, wat ik niemand kwalijk neem, maar een verkoudheid bij zo'n dier is toch wel een zorgelijke zaak. Er komen soms grote bellen uit die kleine neusgaatjes en hij heeft het onmiskenbaar benauwd. Een warm bad wil dan wel eens opluchten en zo stond ik meer dan eens om half zes 's morgens een handdoek te warmen, om hem na 't bad mee af te wrijven. Meneer Mikkelse zat dan ondertussen in een oude afwasbak op tafel, met z'n kop onder water en vond het kennelijk prettig. Deze ceremonie herhaalde zich twee of drie keer per dag. Toen er geen verbetering optrad, stopte ik hem in een tas en reed naar de dierenarts. Die keek somber in z'n keeltje. Hij dacht wel, dat Meneer Mikkelse erdoorheen zou komen, maar 't zou een langdurige geschiedenis worden. Als medicijn gaf hij me een vijftien centimeter lange witte plastic injectiespuit mee, met een melkachtige vloeistof erin. Tien dagen lang moest ik het beest daar een druppel van in z'n bekje spuiten. „'t Is niet specifiek voor schildpadden, dit middel,” zei de dokter, „eigenlijk gebruiken we dit voor koeien met uierontsteking. Als het na twee van die spuiten nog niet over is, heb ik nog wel iets sterkers.” „Zeker iets voor olifanten,” zei iedereen, die ik het vertelde, grinnikend. Ik ledigde de twee spuiten in Meneer Mikkelse. Dat klinkt eenvoudiger, dan het was, want hij vond het niet lekker en als hij die spuit zag aankomen, hield hij z'n bek stijf dicht. Om hem te toppen deed ik het spul toen op stukjes lof, die ik hem voerde, maar ook dat had de slimmerd dra in de gaten en toen rook hij er eerst aan, voordat hij hapte. Helaas was dit middel niet afdoende.

Het „sterkere” middel bestond uit een flesje druppels met frambozensmaak. 't Was bedoeld voor kinderen en het heette Vibramycine. Vibramycine? Waar had ik die naam meer gelezen? In het medicijnkastje stond nog het lege flesje van mijn eigen capsules. Ik pakte het en ja, hoor, ook Vibramycine...

Kijk, ik weet, dat mensen later wel eens op hun huisdieren gaan lijken. Wie er bij ons op de katten zal gaan lijken en wie op de schildpad weten we nog niet. 't Is ook nog niet te zien. Hopen we. Maar dat ze nu bij voorbaat al dezelfde medicijnen te slikken krijgen als wij, is iets waar ik echt nog even aan zal moeten wennen.

Ans Spigt

Wetsontwerp abortus afgewezen

Op 19 december werd in een radio-uitzending van het H.V. gesproken over de afwijzing van het wetsvoorstel inzake abortus. Rina Spigt vroeg om een reactie aan twee leden van het hoofdbestuur van het humanistisch verbond. Rob Tielman, die PvdA stemt, en het VVD-lid Loes-Vonhoff.

Loes Vonhoff: Wat er in de Eerste Kamer is gebeurd, vind ik in en in triest. Er is een wetsontwerp ingediend door een viertal kamerleden, Roethof, Lammer van de Partij van de Arbeid en mevrouw Veder-Smit en Geurtsen van de VVD. Een initiatief-wetsontwerp dat stoelt op de geldende praktijk in Nederland, dat weet iedereen. De praktijk wordt gekenmerkt door een behoorlijke mate van eigen beslissings-recht van de meest betrokkenen, de vrouw die haar zwangerschap wenst te onderbreken maar daarnaast een medische en sociale controle daarop. En dat laatste was wellicht door het ingediende wetsontwerp nog wat versterkt. Het initiatiefvoorstel is dus nu verworpen, ik heb het in het begin al gezegd, ik vind dat zo iets ergs, zo triest dat eigenlijk woorden tekort schieten.



Ik hoop nu maar dat via die schrijnende gevallen die zich zullen blijven voordoen, de betrokken vrouwen de morele moed blijven hebben zich los te maken van een verouderde wetgeving die niet meer kan worden teruggedraaid. De Eerste Kamer in meerderheid die heeft zijn eigen geweten volgend, de betrokkenen in een illegale positie gehouden en in gewetensnood gelaten. Volgens mij hebben ze hun gewetensnood opgelost ten koste van de gewetensnood van onvrijwillig zwangere vrouwen en dit is een ethische beslissing die ik nooit voor mijn rekening zou willen nemen.

Jij bent ook persoonlijk aangeslagen hè?

Ja ik ben persoonlijk heel aangeslagen. Ik vind dat als de praktijk zover is, dat je weet, ook nu dit initiatief wetsontwerp is verworpen, dat er niets zal veranderen, dat men gewoon door zal gaan, dat onze doktoren door zullen gaan, dat men nu alleen bereikt dat de

vrouwen in gewetensnood blijven, dat vind ik immoreel.

— Je roept ook op om door te gaan.

Ja, ik roep zeer zeker alle nederlandse vrouwen op om door te gaan net zolang totdat, misschien duurt het een jaar, misschien duurt het twee jaar, totdat dit recht verworven is.

Rob, jouw reactie op wat er van de week gebeurd is in de Eerste Kamer.

Ik was zeer teleurgesteld, ik had min of meer verwacht dat dit wetsontwerp het wel zou halen. Nu dit niet het geval blijkt te zijn, geloof ik dat we een paar dingen goed onder ogen moeten zien. In de eerste plaats is het niet zo dat daarmee de oude wet weer in werking treedt, de huidige praktijk van handelen zal naar mijn gevoel zonder meer doorgang moeten vinden en ik dacht dat wij ook als humanistisch verbond waakzaam zullen moeten zijn op dit punt om te voorkomen dat pogingen worden ondernomen om de oude wetgeving weer tot leven te roepen. Bovendien ben ik van mening dat wij er naar moeten stre-



ven op alle mogelijke manieren om toch binnen zo kort mogelijke tijd weer tot een nieuw acceptabel wetsontwerp te komen.

— Wat vind jij van de rol van de politieke partijen in deze hele geschiedenis?

Ja, ik heb de indruk dat zowel de PvdA als de VVD wat dat betreft boter op hun hoofd hebben in die zin dat in beide partijen duidelijk anders is gestemd dan je op het eerste oog zou verwachten van een partij die toch van oudsher vooral buitenkerkelijken omvat.

Wat in het laatste jaar is gebeurd is dat zowel de PvdA als de VVD hebben gelonkt naar het confessionele midden, hebben getracht christenen ook achter hun program te krijgen en op zichzelf is dat natuurlijk niet onwenselijk maar het heeft er wel toe geleid dat men tot een zekere levensbeschouwelijke vaagheid is gekomen, dat men geen doordenking

heeft gehad van de eigen politieke programma's, zowel in het socialisme als in het liberalisme. En ik denk dat het nog een van onze taken is, juist als humanistisch verbond, om op die levensbeschouwelijke vaagheid te wijzen. Want juist door die vaagheid is kunnen gebeuren wat nu gebeurt.

Men heeft niet verwacht wat nu heeft plaatsgevonden juist omdat men onvoldoende inzicht had in de levensbeschouwelijke achtergronden van de twee partijen en ik denk dat het onze taak is om wat dat betreft aan te dringen op meer helderheid.

Hoe?

Nou zoals je weet is het zo dat er gelukkig weer een stijgende belangstelling is voor de relatie tussen levensbeschouwing en politiek zowel van de kant van de VVD als van de kant van de PvdA zijn weer initiatieven in die richting gaande en ik denk dat ook wij een bijdrage daaraan kunnen leveren.

— Ik wil jou toch ook nog even confronteren met de uitspraak van Roethof: het zijn de vrouwen van Nederland die nu de grote verliezers zijn.

Ik zou willen zeggen, niet alleen de vrouwen. Ik voel me als man ook solidair met wat hier gebeurt en ik denk dat ook veel andere mannen zich daar solidair mee voelen. Ik geloof dat het voor de hele nederlandse bevolking een uitermate te betreuren zaak is dat deze situatie van rechtsonzekerheid nog langer wordt gehandhaafd en ik wil er nog wel bijzeggen dat mij in de debatten van de tweede kamer zeer heeft geërgerd dat men de indruk heeft gewekt alsof alleen christenen het monopolie hebben op ethiek. Wat aan de hand is, is dat wij juist toe willen naar een situatie waarin iedereen op grond van eigen levensbeschouwing tot een keuze komt en wat gepoogd wordt met name van christelijke zijde is om die verantwoordelijkheid van ieder afzonderlijk af te nemen en toe te brengen naar een staat die zegt nee, jij hebt niet te beslissen, wij beslissen wel voor jou.

Wij vinden juist dat mensen op grond van eigen ethiek moeten komen tot een beslissing en in die zin vind ik het uitermate hinderlijk dat wij alsmaar weer in het hoekje worden geplaatst van de mensen die dan kennelijk zonder ethiek zouden zijn. Niets is minder waar.

— Tot slot nog eventjes, het h.v. wat voor rol gaat dat verder spelen, wat gaat men concreet doen?

Twee dingen. In de eerste plaats blijven aandringen op een betere wetgeving zoals we ook in het verleden al jarenlang hebben gedaan en in de tweede plaats waakzaam blijven dat er niet wordt vervallen in de oude wetgeving.

TUSSEN REDE

Door dr. R. F. Beerling, emeritus hoogleraar wijs-

De onlangs uitgebrachte nadere Club-van-Rome-rapporten bevatten een nieuwe uitdaging aan ons nadenken over de toekomst van de wereld, voorzover door mensen bevolkt. Wat mij betreft hebben ook de nogal sceptische commentaren, die Wouter van Dieren in deze courant (NRC-Handelsblad) op die rapporten leverde dienaangaande stimulerend gewerkt. Zij handelen stuk voor stuk over de vraag wat er zou moeten worden gedaan om onvoorstelbare conflicten, rampen en zelfs eindcatastrofes af te wenden. Het zijn multidisciplinaire werkstukken, waarop de knapste koppen uit de verschillende vakgebieden hun best hebben gedaan.

Het zou mooi zijn indien de wereld ook door knappe koppen en niet door macht, belang en naijver werd geregeerd. Het zou eenvoudiger zijn indien onze geleerden uit de combinatie en bewerking der gegevens overeenkomstige en geen tegenstrijdige conclusies trokken. Nog fraaier zou het mogen worden genoemd, indien ergens ter wereld genoegzame sporen van verenigde bereidheid, wil en vermogen aanwijsbaar waren om de realisering der op zichzelf redelijke, zij het vaak veel te abstracte, idealistische of naïeve ideeën der deskundigen enige reële kans van slagen te bieden en zo de wereld weer in het gareel te brengen.

In plaats daarvan schijnt de chaotische verwardheid en ingewikkeldheid der problemen dienovereenkomstige effecten op de geesten te hebben en zo de afstand tussen de wereld zoals zij eenmaal is en zoals zij zou moeten zijn slechts te vergroten.

Een novum

De mensheid in verbijstering aangaande de kant die zij moet uitgaan — dat mag terecht een wereldhistorisch novum worden genoemd. Wat eufemistisch voor huidige machtspolitieke en economische „orde” doorgaat kan en mag wegens de daaraan inherente gebreken en levensgevaarlijke conflictstof niet voortbestaan of voortwoekeren.

Als alternatief hebben wij de beschikking over niet veel meer dan een aantal abstracte blauwdrukken, die hun eigen onhaalbaarheid onderschrijven en waarover op congressen en conferenties vruchteloos wordt gedelibereerd. Misschien is het een wet die het menselijke lot beheerst, dat wat eenmaal met machtsmiddelen tot stand gekomen is met dezelfde middelen weer moet worden opgebroken.

Dat de mensheid of de mensen lering uit hun geschiedenis trekken is in elk geval

de grootste onwaarheid, die daarover ooit verkondigd is. Dat de onderdrukking of overheersing van mensen door mensen geleidelijk plaats maakt voor het beheer en de beheersing van zaken en dat de vrijheid en de rechtvaardigheid dienovereenkomstig toenemen is een slotsom, die niemand meer in ernst kan worden aangepraat.

De geschiedenis laat geen enkele ruimte voor finale slotsommen. Zij is geen labyrint waarvan de mensheid onder het zoeken de draad vindt en geen weg waarlangs het allengs en steeds helderder gaat gloren. Ook de wetenschap als een lichtbron, die wij ons niet kunnen veroorloven te doven levert daarvoor onvoldoende energie af.

Zij heeft een traditioneel wereldbeeld gerevolutioneerd en zelf, volgens een bepaalde beschouwingswijze, in de loop van haar geschiedenis enige interne revoluties ondergaan. Een revolutie, die haar opheffing in naam van andere waarden zou proclameren is eigenlijk onvoorstelbaar. Een kritische afweging van haar waarde tegen die andere is niet onvoorstelbaar, maar al aan de gang, zij het meer symptomatisch dan systematisch. Dat daarin voortekenen kunnen worden gezien voor een veranderend cultuurklimaat, is vermoedelijk al te veel gezegd.

Wel komt het industrieel-economische groei-optimisme der jaren zestig ons nu voor als de laatste uitloper van het westerse hegemonie- en vooruitgangsgeloof en de oliecrisis als een onheilspellend afhankelijkheidsteken, dat vóór de Tweede Wereldoorlog door niemand voor mogelijk gehouden zou zijn.

Dezer dagen een t.v.-uitzending naar aanleiding van het onder leiding van Tinbergen samengestelde RIO-rapport over een rechtvaardiger internationale orde, door onze minister Pronk gesubsidieerd, gevolgd.

Toelichting van de knappe en beminnelijke Nederlandse econoom, dat het dit keer niet, zoals in de eerste rapporten van of aan de Club van Rome, om een wetenschappelijk model, maar meer om een „verhaal” ging. Een uiterst alarmerend verhaal, waarvan de moraal ter harte moet worden genomen door tijdig en gecoördineerd te reageren op de acute gevaren, die de wereld bedreigen.

Zware kritiek van een der samenstellers van het tweede rapport op het tomeloos destructieve, de levensgrondslagen zelf aantastende karakter der industriële beschaving, die door latere geschiedschrijvers wellicht als de meest barbaarse van alle historisch bekende zal worden geboekstaafd. Strekking van alle betogen, dat het ons eigen belang is de Derde Wereld op de been te helpen, ook indien

**Dat de onderdrukking of over
mensen geleidelijk plaats ma
beheersing van zaken en dat
rechtvaardigheid dienovereen
slotsom, die niemand meer in**

daarvoor op korte termijn zekere eigen posities moeten worden prijsgegeven. In het verdere verschieft: een wereld waarin alles eerlijk, althans rechtvaardiger dan nu, wordt gedeeld en ogenschijnlijk tegenstrijdige belangen zullen blijken te harmoniëren.

Wij willen met ons allen blijven voortbestaan maar dreigen de kansen daarop te verknoeien. Komt er op ordelijke manier geen nieuwe orde tot stand dan zal het vrijblijvende praten van onze geleerden en politici daarover door een groot geweld worden weggespoeld. Dat is het alternatief waarmee iedereen, die met deze zaken bezig is, rekening houdt.

Aversie tegen geweld

Maar geweld stuit ons tegen de borst en is aanstootgevend en verwerpelijk. Het boezemt ons huivering en afkeer in. Daarom staat het utopische anarchisme à la Kropotkin als de aandoenlijkste, onschuldigste en aantrekkelijkste van alle politieke ideologieën ons zo aan. Het staat ons zo aan, omdat het te mooi is om waar te zijn en de negatie inhoudt van het gewelddadige karakter, waarvan de geschiedenis tot dusver blijk gegeven heeft. Het is een regeneratief program met de natuurlijke menselijke solidariteit als hoofdartikel en de onderdrukkende staat als hoofdvijand.

Compromisloze afwijzing (althans door de baardige Russische prins) van het beginsel, dat het doel de middelen heiligt, krachtens het inzicht, dat geweld elke revolutie bij voorbaat corrumpeert en een bestaande tyrannie alleen voor een nieuwe doet plaatsmaken.

De voorstelling van de in vrije associaties coöperatief verenigde mens is het irenische tegenbeeld van alles wat ons uit historische ervaring bekend is.

Een aan die ervaring refererende anthropologie kan er niet in geloven. Maar

EN GEWELD

erige sociologie en geschiedenisfilosofie te Leiden

neersing van mensen door
kt voor het beheer en de
le vrijheid en de
komstig toenemen is een
ernst kan worden aangepraat.

volgens het radicaal-pacifistische anarchisme is dat ongelofelijk juist het produkt van de door de staatsmacht in de geschiedenis aangerichte verwording.

Tot de tekenen van die verwording behoort onze ambivalente houding tegenover het geweldsfenomeen, ten aanzien waarvan wij ons alleen maar wijsmaken of aanpraten, dat het ons ondubbelzinnig tegen staat.

Ergens diep in onze psychische huishouding zijn de menselijke solidariteit en het menselijke antagonisme „feindliche Bruder“, geheime bondgenoten, die elkaar de voorrang betwisten.

Dubbele boekhouding

Wij kunnen de hele geschiedenis wegdenken maar het geweld in naam van abstracties als het enige afdoende maatschappelijke purgeermiddel en het onredelijkste om er de mens mee tot rede te brengen is daaruit niet weg te denken. Dat is zijn eigenlijke paradoxaliteit. Het treedt tegelijk naakt en in ideologische aankleding, dus als gerechtvaardigd geweld op. De vroeger sociaal al te apatische kerken beginnen te ontdekken dat zij daar in bepaalde omstandigheden achter kunnen staan en dat het christelijke liefdesgebed ook met illegitiem wapengeweld niet principieel strijdig is. Sociaal-ethisch is het geoorloofd mensen om te brengen teneinde de mensheid het betere bij te brengen. De tragische kant van de mens als „historisch dier“ kan niet scherper worden belicht. Onze ethische verontwaardiging geldt vooral het fysische geweld, dat wij onder onze ogen of in onze omgeving zien en waarbij de overheersing van onschuldigen als pressiemiddel voor de bereiking van bepaalde oogmerken wordt gebruikt. Onze ethische houding tegenover de „symptomatische achtergrond“ van deze verschijnselen: een op ingebouwde of structurele geweldadigheid berustende

samenleving steekt daartegenover als betrekkelijk lijdzaam of lankmoedig af en dat, terwijl de miljoenen die onder de onrechtvaardigheid van een verkeerde wereld te lijden hebben, daarvoor evenmin schuld kan worden aangerekend. Maar dat zijn anonieme massa's en de slachtoffers van een onpersoonlijk systeem, dus iets abstracts. Het ethische gemoed ontvlamt daaraan minder licht dan aan de directe confrontatie met incidentele geweldsdaden.

Waarschijnlijk speelt hier de grotere belevingsintensiteit van het direct en incidenteel ervaren een belangrijke rol. Spontane afschuw houdt, als buiten de oordeelssfeer vallend, nog geen ethische afkeuring in. Onze huivering voor het geweld hangt samen met het feit, dat het een elementair natuurverschijnsel is. Als iets dat geen maat kent en als zodanig de menselijkheid beschaamt gaat men er zich aan te buiten en levert men zich er aan over, terwijl voor macht kenmerkend is dat zij wordt uitgeoefend.

Terminologisch is het misschien niet in alle opzichten gelukkig over geweld als een kenmerk van politieke, economische of sociale systemen te spreken. Het toekennen van dwangkarakter aan dergelijke systemen verdient de voorkeur. Daarmee bedoelen wij de mate van noodzaak of onontkoombaarheid waarmee zij de levenskansen en bestaansmogelijkheden der eronder „ressortierende“ individuen en groepen bepalen, dus de mogelijkheid van alternatieven inperken. Dwang als inherent of ingebouwd systeemkenmerk kan, in onderscheid tot door individuen gepleegde concrete geweldsdelicten, niemand in het bijzonder worden aangerekend. Wij verstaan er ook de zelfwerkzaamheid of eigenwettelijkheid onder van stelsels, die bepaalde effecten sorteren en versterken, waarop menselijke initiatieven om die te stuiten, te keren of om te buigen onvoldoende vat hebben. Zij zijn daartegenover recalcitrant.

Wanneer het recht trekken van de grootste onrechtvaardigheden van het heersende systeem en de verkleining van de afstand tussen de rijke en de arme landen wereldprioriteit nummer 1 is en wij constateren tegelijk, dat desondanks de in reële koopkracht uitgedrukte extreemste inkomensverschillen tussen 1960 en 1975 van 10:1 naar 14:1 zijn gestegen, dan kan dat als een treffend voorbeeld van de „eigendwang“ der door onszelf in het leven geroepen systemen worden opgevat. De betrekkelijke onbeheersbaarheid van inflatoire processen en conjunctuurverschijnselen kan daaraan als nader voorbeeld worden toegevoegd.

Offers zonder compensaties kunnen

mensen die het goed hebben niet overtuigend worden aangepraat. De pil moet door het vooruitzicht op langere-termijn-vergoedingen worden verguld, maar de vraag is of de nu levende generatie hem ook dan zal willen slikken.

Aan alle Club van Rome-rapporten ligt een harmoniemodel ten grondslag. De concessies zullen in eerste instantie van de welvarende landen moeten komen, die de sleutelposities nog steeds, zij het lang niet meer zo vast als voorheen, in handen hebben. Internationale noodzakelijkheden stuiten op nationaal egoïsme af. Marginale correcties zetten naar het oordeel van alle deskundigen geen zoden meer aan de dijk.

Er moet integraal op wereldschaal worden ingegrepen, wil het straks niet te laat zijn. Rationeel, door wetenschappelijke argumenten ondersteund inzicht brengt het alleen niet voor elkaar. Wij zijn aangaande het vermogen der wetenschap om ingewikkelde sociale problemen op te lossen enigermate sceptisch geworden. Zonder wetenschap kunnen wij niet, maar met wetenschap niet alles, zoals door vroegere generaties is verwacht.

Diep insnijdend

Wat dient te gebeuren zou diep op onze culturele en materiële verworvenheden insnijden en essentiële veranderingen vereisen van de agressieve „stijl“, waarin wij sinds het ontstaan der moderne wereld hebben geleerd te leven en de natuur tegemoet te treden.

Vandaar het ethische appèl waarmee de deskundigen hun berekeningen en voorzeggingen vergezeld laten gaan. De mens zal moeten omkeren en inkeren en zijn oude voorkeuren moeten herzien. Alles in naam van het altruïsme, dat hij theoretisch altijd het warmst gekoesterd maar praktisch het hardnekkigst vertreden heeft.

Wij schrijven nu zelf allerlei mene tekels aan de wand, die te verstaan geven dat wij „in weegschalen gewogen en te licht bevonden“ zijn. Voor het eerst moet bewezen worden of onze stuurmanskunst het tegen een problematiek van mondiale afmetingen vermag op te nemen.

Dat is het nieuwe wereldhistorische feit, dat ons het beslissende alternatief van rede en chaos, orde en geweld voorhoudt.

(Met toestemming overgenomen uit NRC-Handelsblad van 2-11-1976.)

Achtergronden van liberalisme en socialisme

door Jan de Leede

Eind november jl. bezochten zeventig mensen een conferentie, die was georganiseerd door de Internationale School voor Wijsbegeerte in Amersfoort en de taakgroep wetenschappelijk werk van het Humanistisch Verbond. Het thema van deze conferentie was: „Wat zijn de achtergronden van het liberalisme en het democratisch socialisme.”

Aanhangers van beide stromingen vinden we onder de leden van het HV. Voor een goede onderlinge verstandhouding en gedachtenwisseling lijkt het ons van belang, dat wij over en weer de hoofdlijnen van ons politieke denken kennen. Daartoe wilde deze conferentie een bijdrage leveren.

De sprekers waren mevr. dr. H. Verwey-Jonker over het socialisme en mr. W. J. Geertsema over het liberalisme. Hieronder volgt een beknopte weergave van de beide inleidingen:

Bij het **socialisme** gaat het ons om de democratische vorm. Die kreeg organisatorisch gestalte in 1894 met de oprichting van de SDAP, die het socialisme wilde verwezenlijken via de parlementaire weg. Daar waren in Nederland en Europa verschillende socialistische stromingen aan vooraf gegaan, die allen streefden naar een kollektieve maatschappij in verzet tegen zeer omvangrijke armoede. In Engeland ontwikkelde zich onder de verschillende stromingen ook een duidelijk religieus socialisme, op het vasteland kreeg het Marxisme de overhand.

De SDAP kon gaan werken op basis van de spelregels, die eerder waren ontwikkeld door de liberalen onder de leiding van Thorbecke. Dat waren de spelregels van de parlementaire democratie. In de voltooiing daarvan werden de eisen van algemeen kiesrecht en volksonderwijs (de algemene leerplichtwet van 1901) zowel gesteld door de socialisten als door de liberalen van de Vrijzinnig Democratische Bond.

Vanuit de arbeidersklasse werd het liberalisme vereenzelvigd met het kapitalisme, met de machthebbers. Toch stoelen socialisme en liberalisme beiden op de ideeënwereld van de Verlichting. Beide gaan uit van de veranderbaarheid van de wereld door menselijk ingrijpen en zetten zich af tegen de stroming van het klerikaal fatalisme en kultuur-pessimisme. Bij de liberalen gaat het echter meer om verandering van juridische structuren terwijl de socialisten uit zijn op verandering van sociaal-ekonomische verhoudingen.

Beide stromingen hebben de begrippen „vrijheid” en „gelijkheid” in hun vaandel staan. De socialisten leggen daarbij meer de nadruk op gelijkheid, tegenwoordig vertaald als: spreiding van macht, inkomen en kennis.

Om in een kapitalistische maatschappij een grotere gelijkheid tot stand te brengen achten de socialisten de opbouw

van tegenmachten nodig, waarvan thans de voornaamste zijn vakbonden en een beschermende overheidswetgeving (vroeger ook coöperaties). Met behulp van deze tegenmachten is in een aantal Westerse landen een grotere mate van gelijkheid bereikt.

Op het politieke vlak vinden socialisten en liberalen elkaar in de strijd tegen fascisme en communisme.

Met de ontwikkeling van de welvaartsstaat na 1950 verschoof de strijd tegen het kapitalisme naar de achtergrond. Na 1960 kwam daarin verandering door nieuwe verontrustende ontwikkelingen: de kloof tussen arme en rijke landen en de problematiek van de club van Rome. Vooralsnog ontbreekt het instrumentarium om daarin radicale veranderingen te brengen. T.a.v. deze problematiek werkt het oude middel van de opbouw van tegenmachten niet meer.

Voor de democratisch socialistische partijen betekent de nieuwe problematiek, dat ze naast vrijheid en gelijkheid ook het element van de broederschap (solidariteit) in hun streven moeten opnemen. Het merkwaardige feit doet zich nu voor, dat zij daarbij niet in de eerste plaats de liberalen als hun medestanders ontmoeten, maar vertegenwoordigers van verschillende kerkelijke groeperingen.

In het **liberalisme** kunnen drie takken worden onderscheiden: de zedelijke, de staatkundige en de ekonomische.

De zedelijke tak (verwant aan het humanisme) sluit aan op de leuzen van de Franse revolutie, waarbij overigens de vrijheid de meeste nadruk krijgt en de broederschap nauwelijks aan de orde kwam. Liberaal is: dat wat een vrij man waardig is. De mens kan pas voldoen aan zijn eigen bestemming in volle vrijheid. Dat is overigens wel een vrijheid in gebondenheid. In onze maatschappij zijn steeds meer overheidsmaatregelen nodig om zoveel mogelijk vrijheid voor allen te waarborgen.

Het staatkundig liberalisme heeft veruit de belangrijkste rol gespeeld bij het ontstaan van het liberalisme in Nederland. In 1848 waren het de macht van de koning en de regenten, waar de liberalen tegen aan gingen en de grondslagen legden voor onze parlementaire democratie.

In ekonomisch opzicht zagen de liberalen dat het kapitalisme, dat ook op de persoonlijke vrijheid steunde, welvaart bracht. Het daarbij optredende sociale onrecht zagen zij echter niet direkt. Latere liberalen zagen echter wel, dat de wet van vraag en aanbod niet alles oplost en van daaruit erkenden zij de noodzaak van overheidsingrijpen. Reeds in de vorige eeuw kwamen de liberalen dan ook met voorstellen van sociale wetten. Het verschil tussen het liberalisme en het kapitalisme is dat het liberalisme zich wel iets aantrekt van de gevolgen van het

optreden van de individuele ondernemingen en de kapitalist niet. Dat leidt tot een ekonomische wetgeving, waarbij een wetgeving gericht op het behoud van het milieu thans bijzonder aktueel is. In politiek opzicht geven de liberalen de voorkeur aan het harmoniemodel terwijl de socialisten zich meer richten op het polarisatie-model.

Het liberalisme is er op gericht aan ieder individu zoveel mogelijk gelijke kansen te bieden. Later optredende verschillen moeten echter niet worden genivelleerd omdat dat leidt tot het wegnemen van motoren uit het maatschappelijk leven.

Het liberalisme is wars van dogma's. De toepassing in de praktijk van de liberale beginselen van vrijheid, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid en sociale gerechtigheid wisselt voortdurend naar tijd en omstandigheden. Daarom heeft het liberalisme ook nimmer een scherp omlijnd maatschappijbeeld voor ogen voor een iets verdere toekomst.

Een goede gids voor meer informatie is het boek van W. Banning, „Hedendaagse sociale bewegingen”.

Radio & TV

T.V.: 9 januari, 20 min. voor late journaal **Abortus en Euthanasie**, twee zaken die in discussie zijn en die soms met elkaar in verband worden gebracht. Karel van de Graaf in gesprek met psycholoog Pieter Vroon over verschillen en overeenkomsten. Een gesprek met als thema: meten met twee maten.

Radio: iedere zondag Hilv. I 9.30-10.00 uur.

9 januari: aktualiteiten.

16 januari: Wat is er aan de hand? deel I Tendensen die de klok stil zetten ofwel vanwege fascistische verrechtsing ofwel door angstig vasthouden aan oude normen. Vandaag: Duitsland, een levensverhaal. Samenstelling: Piet Brinkman.

16 januari: Wat is er aan de hand? deel II Nederland: conservatisme neemt toe, zegt het Centraal Planbureau. Wat willen humanisten met de maatschappij en hoe staat het er in werkelijkheid voor?

23 januari: Wat is er aan de hand? deel III Aktualiteiten rondom conservatisme.

30 januari: Wat is er aan de hand? deel IV Laatste deel van een reeks over tendensen in onze maatschappij die de klok stil of terugzetten. Discussie-programma.

Nogmaals: vervreemding

De heer Blok heeft duidelijk uiteengezet, wat de tot voor kort algemeen gangbare betekenis van het woord vervreemding was. Een betekenis, die net als bij vertrossing, verkalking of vereenzaming niet zoveel problemen hoeft op te leveren.

De laatste jaren echter heeft vervreemding onder invloed van de marxistische filosofie een ingewikkelder en politiek geladen betekenis gekregen. Als zodanig is het pas als gespreksonderwerp „in” geraakt. Om een inzicht te geven in de moderne betekenis van de term en om een onzorgvuldig en modieus gebruik ervan tegen te gaan of te voorkomen, zijn het boekje en de documentatiemap „Vervreemding” uitgegeven.

Het artikel was bedoeld om pogingen vanuit christelijke hoek om het begrip te

claimen aan de kaak te stellen en een direct op het marxisme geënte humanistische visie erop te geven.

Amsterdam, Albert Nieuwland

De Zin van het leven

Op 12 december werd via de radio van het h.v. een gesprek uitgezonden, dat Casper Vogel had met Joris in 't Veld. Deze oud-burgemeester van Zaandam schreef een boekje onder de titel Overpeinzingen over de zin van het leven. In de uitzending werd vermeld dat het boekje voor f 2,50 kon worden besteld. Er is een onvoorstelbare stroom bestellingen binnengekomen. Rond 20 december waren het er al 1400. Reden waarom het h.v. besloot het boekje te laten herdrukken.

Humanist

eindredakteur: Jetske Mijs.

Druk: Lumax, Utrecht.

Redactie-adres: Hum. Verbond,
Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030)
31 81 45.

Abonnementsprijs voor niet-leden:
f 18,— per jaar t.n.v. Humanistische
Pers, postgiro 58, Utrecht.

Bestellingen kunnen nog worden gedaan door f 2,50 over te maken op postgiro 58 t.n.v. Humanistische Pers, Utrecht. Op de girostrook vermelden: boekje Jan Joris.

Berichten uit de IHEU-commissie

door Nettie Klein

Op ons internationale congres van 1974 in Amsterdam suggereerde een van de deelnemers dat de IHEU wellicht ook een bijdrage zou kunnen leveren aan de bestudering van het functioneren van multinationale ondernemingen. De Board of Directors (het hoofdbestuur) heeft toen Jaap van Praag verzocht om mensen te benaderen die een humanistische visie op dit onderwerp kunnen geven. De bedoeling was materiaal te verzamelen dat eventueel als discussiestof kan dienen voor een werkgroep, een working party zoals dat in IHEU-jargon heet.

Zo'n werkgroep die uit vertegenwoordigers van bij de IHEU aangesloten organisaties bestaat, vergadert altijd in aansluiting op een internationaal congres; meestal een paar dagen lang voor het congres begint en dat gebeurt dan met veel enthousiasme. Daar tussendoor worden de leden geacht contact met elkaar te houden via correspondentie, maar jammer genoeg komt daar in de praktijk niet zo veel van terecht, op een paar uitzonderingen na.

Wat nu de multinationals betreft: Van Praag heeft tenslotte na veel heen en weer geschrijf — als een toezegging werd ingetrokken moest hij weer andere auteurs vinden — zes artikelen bij elkaar gekregen. Deze zijn zojuist in brochurevorm verschenen onder de titel „*Multinational Corporations, what do they mean in terms of democracy and human values*”. De bijdragen komen uit Engeland (A. James Dilloway), Verenigde Staten (Emile Benoit en Theodore M. Schoenfeld), Nederland (A. L. Constandse), Noorwegen (Johan Galtung) en India (J. V. Prabhakara Rao samen met C. S. Venkat Ratnam).

Zoals u waarschijnlijk weet, is de IHEU als zogenaamde Non-Governmental Organization lid van de United Nations, de Unesco en van de Raad van Europa. Onze directeur Ernst van Brakel woonde in Parijs een Unesco-symposium bij over „een nieuwe economische orde”. Ongeveer de helft van de tijd werd gebruikt voor de verslaggeving van de Habitat-conferentie in San Francisco, en verder waren er panel-discussies waarin ook de rol van informatie en communicatie ter sprake kwam. In dat verband werd een resolutie aangenomen over het belang van een eigen persbureau voor de Derde Wereld.

Onze ervaring is dat dergelijke vergaderingen vaak weinig inspirerend zijn en nauwelijks resultaten lijken op te leveren. Alles gaat uiterst traag en moeizaam omdat er zoveel organisaties met de meest uiteenlopende interessesferen aan deelnemen. Wij vragen ons dan ook wel eens af of het werkelijk de moeite waard is daar zoveel tijd aan te besteden als wij tot dusver steeds hebben gedaan. Maar dan concluderen wij telkens weer dat het toch echt wel zin heeft om de IHEU bij deze grote internationale organen te laten vertegenwoordigen. Op die manier krijgen wij meer directe informatie over allerlei vraagstukken, en kunnen wij ook proberen enige invloed — hoe gering ook — uit te oefenen op bepaalde beslissingen. Bovendien wordt de IHEU dan ook meer een begrip voor al die andere organisaties die wij daar tegenkomen.

Nog even een opmerking over het symposium waar Van Brakel net is geweest: het was hem opgevallen dat uitdrukkingen als „op zoek naar een nieuw humanisme” en diverse termen die zo uit de



beginselverklaring van de IHEU schenen te komen, geen enkel bezwaar meer opleverden voor de vertegenwoordigers van christelijke instellingen. Of dat nu aan ons te danken is of niet, er komt misschien toch wat licht in de duisternis!

Dit keer zal ik u niet met klaagzangen over onze financiële situatie vervelen. Ik wil u daarentegen vertellen dat het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond besloten heeft om aan het congres voor te stellen de H.V.-contributie aan de IHEU te verhogen van f 17.500 per jaar tot f 22.500. Bovendien wordt gedacht aan een eenmalige gift in 1977 van f 7.500 om ons uit de moeilijkheden te helpen. En nu maar hopen dat het congres het voorstel goedkeurt en dat onze buitenlandse zusterorganisaties dit goede voorbeeld overnemen.

De brochure die ik hierboven noemde, kunt u bestellen door overmaking van f 5,— op postgiro 1632969 van IHEU, Oudegracht 152, Utrecht, met de vermelding „Multinationals”. U krijgt hem dan zo snel mogelijk thuisgestuurd.

Voor velen is God niet dood

Voor de meerderheid van het Nederlandse volk is God niet dood. Van de Nederlanders van 12 jaar en ouder kan niet meer dan eenderde (32 pct.) beschouwd worden als niet participierend aan religieuze activiteit zoals kerkbezoek, bidden aan tafel en bijbel lezen.

De helft gaat wel eens naar de kerk; 30 pct. (bijna) elke week, 7 pct. eens per maand en 14 pct. minder dan eens per maand. In bijna de helft der gezinnen (45 pct.) wordt aan tafel gebeden; in 22 pct. leest men de bijbel.

Deze gegevens blijken uit een onderzoek dat de Nederlandse Stichting voor Statistiek in mei/juni gehouden heeft.

De helft van de Nederlanders kan sterk of zeer sterk participierend worden genoemd. Van de Gereformeerde gezinnen is 86 pct. zeer sterk participierend, van de Nederlands Hervormde gezinnen 44 pct.

Bidden aan tafel komt het meest voor in de Gereformeerde gezinnen (97 pct.), gevolgd door de Nederlands Hervormde gezinnen (77 pct.) en de Rooms-Katholieke gezinnen (63 pct.). In 91 pct. van de Gereformeerde en in 50 pct. van de Hervormde gezinnen wordt thuis bijbel gelezen. In Rooms-Katholieke gezinnen komt het thuis bijbel lezen nog steeds weinig voor (7 pct.).

uit „Adformatie”

Kadaverdiscipline

„Legers hebben al erg lang gebruik gemaakt van het drillen tot „gewoontegedrag”. Hoe beter gedruild het leger is, des te kleiner zijn de kansen op een fysieke of psychische ineenstorting in de gevechtssituatie. Met behulp van exercitie en een strenge tucht wordt de discipline afgedwongen.” De VVDM heeft al lang geleden aangetoond dat deze discipline zinloos en uit de tijd is. In plaats van het systeem van bewapende manschappen, kwam dat van bemande wapens: „De soldaat is veel meer op zichzelf aangewezen en de persoonlijke motivatie van de soldaat heeft aan belang gewonnen. Toch is de kadaverdiscipline gebleven en wordt hij iedere rekrut met behulp van een oud tuchtreglement en veel exercitie aangeleerd. De absolute gehoorzaamheid is doel in zichzelf geworden.

Aldus het rijk geïllustreerde, door KRI-tekenaar Huber verluchte en door Kees Beemsterboer en Boudewijn Poelmann samengestelde „NIEUW HANDBOEK SOLDAAT”.

Absolute gehoorzaamheid gaat hand in hand met een stevig „tuchtrecht”. Ook daarover in het handboek uitgebreide informatie. Het wetboek van militair strafrecht trad, evenals de Wet op de

Krijgstucht, in 1923 in werking, tegelijk met het Reglement betreffende de krijgstucht, een soort handleiding bij de Wet op de krijgstucht. Deze wetten zijn herhaaldelijk gewijzigd. Vergeleken met ons gewone strafrecht, dat uit 1886 dateert, is het militair strafrecht dus nog betrekkelijk jong, al bestaat er zo langzamerhand een fundamenteel wantrouwen tegen sommige artikelen, die gebruikt worden om fundamentele rechten te besnoeien. „Het zou overdreven zijn om te stellen dat de soldaten machteloze



slachtoffers zijn van op bloed beluste officieren, maar het is zeker waar dat dagelijks dingen gebeuren die het gevoel van rechtszekerheid en rechtsbescherming, wat iedereen toch graag wil hebben, behoorlijk op de tocht laat staan.”

Nieuw Handboek Soldaat (voor de 45.000 man per jaar die in dienst gaat), is uitgegeven bij Agathon, Bussum. Prijs: 17,50. 152 pag.

Vrije tijd

TWEE Utrechtse sociologen, drs. T. J. Kamphorst en drs. J. C. M. Withagen, hebben in opdracht van het ministerie van CRM een werk samengesteld met de titel (voluit): Register van vrijetijds-onderzoek, beredeneerde bibliografie (deel 1), omvattende 500 studies uit de periode 1935-1975. (Verschenen bij de Noord-Hollandse Uitgeversmaatschappij in Amsterdam; prijs f 45,-.

Doel van de publikatie: het samenstellen van een veelzijdig naslagwerk voor studenten, wetenschapsmensen en hen die te maken hebben met de beleidsvorming. Het werk telt 550 pagina's met 500 zeer uiteenlopende rapporten.

Kamphorst en Withagen geven ook aan, wat naar hun oordeel belangrijke onderwerpen zijn die in de komende tijd moeten worden onderzocht. Ze noemen onder andere: de plaats van de vrije tijd in de toekomstige samenleving, de betekenis van de vrije tijd voor individu en samenleving, de manier waarop vrijetijdsgedrag eventueel kan worden veranderd en aangepast en de mate waarin de vrije tijd een ventiefunctie heeft.

Lichtjes

Eens, lang geleden, op een donkere herfstavond, voer ik over een sombere Siberische rivier. Plotseling bij een bocht van de rivier flitste vóór mij aan de voet van de donkere bergen een lichtje op. Het flikkerde helder, krachtig en dichtbij.

„Nu, goddank!” zei ik verheugd, „wij zijn vlak bij ons nachtverblijf”. De roeier draaide zich om, keek over zijn schouder naar het licht en zette zich apathisch weer aan de riemen.

„Het is nog ver!”

Ik geloofde het niet: het licht wat er immers en kwam uit de vage duisternis naar voren. Maar de roeier had gelijk: het bleek inderdaad nog ver te zijn.

Deze nachtelijke lichten hebben de eigenschap, dat ze de duisternis overwinnend, dichterbij komen en schitteren, beloften doen, en lokken met hun nabijheid. Het lijkt alsof je nog twee of drie slagen met de riemen moet doen en de tocht is beëindigd.

Maar intussen is het nog ver!

Lang hebben wij nog over de inktzwarte rivier gevaren. Bergkloven en rotsen doemden op, bewogen naar ons toe en verdwenen weer, achterblijvend en zich verliezend, zoals het scheen, in de oneindige verte. Maar het lichtje bleef voortdurend vóór ons, bewegend en lokkend, steeds even dichtbij en steeds even ver weg.

Vaak herinner ik mij nu die donkere rivier, overschaduwd door de rotsachtige bergen en dit levende lichtje. Vele lichten hebben mij daarvoor en daarna en niet alleen mij, gelokt met hun nabijheid. Maar het leven stroomt nog altijd tussen deze sombere oevers en de lichten zijn nog altijd ver. En opnieuw moet men zich aan de riemen zetten. Maar toch... toch zijn daar vóór ons de lichten!

Wladimir Korolenko (1853-1921)

Uit het Russisch vertaald door P. Krug



De bekende Russische schrijver Korolenko die een aantal jaren als banneling in Siberië verbleef, gebruikt hier een ervaring in dit verbanningsoord als een beeld van het menselijk leven, waarin hoop en perspectief nooit ontbreken. Van deze boeiende verteller verschenen in het Nederlands „De droom van Makar” en „In slecht gezelschap”.